

AKTSIASELTSIDE ARENGUST JA RAAMATUPIDAMISARVESTUSE ERISUSEST

Karin Hörrak

Aktsiaselts on kapitaliomanike koondis, mis tegutseb põhikirja alusel juriidilise isiku õigustes kasumi saamise eesmärgil. Aktsiaselts rajaneb aktsionäride osamakseist moodustatud aktsiakapitalil. Aktsiaseltsid jagunevad kinnisteks ja lahtisteks. Kinnise vormi puhul kuuluvad aktsiad ainult asutajale, neid ei müüda; avatud vormi puhul aga müüakse ja ostetakse aktsiaid vabalt.

Esimesed aktsiaseltsid asutati 17. sajandi alguses. Esimestena märgitakse 1600. a. asutatud Inglise Ida-India Kompaniid ja 1602. a. asutatud Hollandi Ida-India Kompaniid [1]. Tol ajal asutatud aktsiaseltsid olid peamiselt kaubanduskompaniide vormis tegutsevad seltsid. Tekkis vajadus koondada kaupmeeste finantsvahendid, vahetada geograafia- ja meresõidulast informatsiooni ning jagada riski, mis kaugete meretaguste kaubareisidega paratamatult kaasnes.

Järgmise faasi jõudis aktsiaseltside areng 18. sajandi algul alanud tööstusliku pöörde käigus. Masinsuurtootmise tekkes ja arengus oli aktsiakapitalil oluline osa.

Massiliselt hakati aktsiaseltsi looma 19. sajandi alguses. Tekkis vajadus riikliku seadusandluse järele. Esimeseks seaduseks oli 1807. a. Prantsusmaal vastu võetud *CODE DE COMMERSE*. See sai aluseks hiljem koostatud aktsiaseltside seadustele. Venemaal hakkas kehtima 1836. a. vastu võetud aktsiaseltsi seadus. Eesti aktsiaseltsi seadus oli viimase mugandatud tõlge ning see võeti vastu 1920 a. Eestis asutatud esimesed aktsiaseltsid olid Narva Manufaktuuri Kompanii (1836. a.), Kreenholmi Manufaktuuri Osühisus (1857. a.), Balti Raudteede Selts (1868. a.) ja Kaubalaevaselts "Linda" (1879. a.) [2].

Alates 1. jaanuarist 1990 kehtib Eesti Vabariigis Eesti NSV Ministrite Nõukogu 23. novembri 1989. a. määrusega nr. 385 kinnitatud "Aktsiaseltsi põhimäärus". See määrus sätestab uute aktsiaseltside moodustamise ja võimaldab erinevate omandivormide ühtesulamist ning üksikisiku kaasatõmbamise majandusellu.

Aktsiaseltsid on taastatud Eesti Vabariigis veel uus, kuid lootustandev ja turumajandusele üleminekul paindlik, riiklikku omandit ümberkujundav ettevõtlu vorm.

Kui riigiettevõttest on otsustatud moodustada aktsiaselts, tuleb kindlaks määrata:

- firma aktsiakapitali suurus;
- väljaantavate aktsiate liigid, nominaalväärtus ja hulk;
- aktsiate eest tasumise kord;
- loodetav kasum ja dividendid.

Vastavalt "Aktsiaseltsi põhimäärusele" on võimalik välja anda põhiaktsiaid, mille nominaalväärtus on 1000.- või selle kordne. Igal sellise aktsia omanikul on üks hää ja nende summa moodustab aktsiaseltsi aktsiakapitali. Aktsiaselts vastutab oma kohustuste täitmise eest kogu talle kuuluva varaga. Aktsionäride vastutus aktsiaseltsi kohustuste täitmise eest on piiratud nende omanduses olevate aktsiate nominaalväärtusega.

Firma müüb aktsiaid siis, kui tekib vajadus täiendava raha järele, näiteks kui tekib võimalus firmat laiendada. Firma saab sel teel küll raha juurde, kuid seniste omanike osatähtsus väheneb.

Kapitalistlike riikide firmadel on aktsiate müügi puhul võimalus noteerida aktsiaid börsil. Börsilt saab sama arvu aktsiate eest rohkem kapitali, sest enampakkujate ring on piiramatu. Samas riskivad algsed omanikud sellega, et firma väljub nende kontrolli alt, sest aktsionäre pole võimalik valida - saab see, kes rohkem maksab. Kui börsil aktsiatega kaubeldakse, ei saa firma, kes nad välja laskis, tehingute pealt sentigi. Firma täiendab oma kapitali ainult siis, kui aktsia lastakse müüki esimest korda. Aktsiakurssi, s.o. väärtpaberi päevahinda börsil peetakse küllaltki objektiivseks indikaatoriks, mis näitab, kui hästi firmal läheb. Juhtkonnal tuleb seda arvestada.

Aktsiad on tänuväärne investeerimisobjekt. Potentsiaalne tulu on palju suurem kui pangast protsentidena saadav tulu. Aktsiate puhul võib tulu saada kahest allikast:

- dividendidest aktsia valdamise jooksul;
- aktsia müügist ostuhinnast kõrgema hinnaga.

Kummale põhisuunale panus teha, on iga investeerija otsustada. Kui eesmärgiks on oma kapitali kiire tagasisaamine, siis tuleks valida tuluaktsiad, kus firma maksab suurema osa kasumist dividendidena kätte. Kui aga pole kiiret, siis kasvuaktsiad, kus firma investeerib kasumi firmasse tagasi, et seda laiendada või tugevdada.

Aktsiaseltside raamatupidamine lähtub nii nagu teisedki ettevõtluse vormid Eesti valitsuse poolt 6. juulil 1990. a. määrusega nr. 142 kinnitatud "Raamatupidamise põhimäärusest". Siiski on aktsiaseltside raamatupidamises mõningaid erinevusi, võrreldes teiste ettevõtluse vormidega. Need seisnevad aktsiakapitali arvestuses, arveldustes aktsionäridega, dividendide ja põhivara arvestuses.

Aktsiaseltsis kasutatakse kontot 85 kui "Aktsiakapitali kontot". Muud ettevõtted, olenemata omandivormist, kajastavad kontol 85 "Põhikirjafond" omakapitali suurust. Kui riigiettevõtte alustab oma

tegevust, siis kinnitatakse talle põhikirjafond ettevõtte põhikirjas näidatud ulatuses, mida hiljem suurendatakse mitme allika (lõpetatud kapitaalvahetused, põhivara tasuta saamine, omakäibevahendid jne.) arvel.

Erinevalt riigiettevõttest kajastab aktsiaselts kontol 85 oma aktsiakapitali suurust. Kuidas moodustub aktsiakapital? Kui aktsiaselts on moodustatud, siis on võimalik teha järgmisi sissemaksid aktsiate katteks:

- aktsiad ostetakse välja rahaliste vahenditega;
- aktsionäri osamaksuks on materiaalsed väärtused, sh. hooned, seadmed, masinad, materjalid või väikevahendid;
- aktsionär teeb sissemaksu immateriaalsete aktivitega.

Kui aktsionär märgib algul aktsiad ära, aga maksab tulevikus, siis astub ta aktsiaseltsi võlaga, s.t. selle summaga, mis ta on märkinud, aga maksanud ei ole. Aktsiate märkimine on lepingu sõlmimine, millega asutajad kohustuvad välja andma aktsiaid ja märkijad kohustuvad tasuma nende eest asutamislepingus kindlaksmääratud summa.

Aktsiaseltsi loomisel moodustatava aktsiakapitali suurus on püsiv. Aktsiakapitali suurus muutub vaid siis, kui aktsiaseltsi üldkoosolek otsustab seda suurendada või vähendada. Erinevalt riikliku ettevõtte põhikirjafondist ei ole aktsiakapital seotud põhivara arvestusega.

Aktsiate arvestust peetakse kontol 56 "Muud rahalised vahendid" või kontol 58 "Pikaajalised investeeringud". Nii suurendatakse konto 56 allkontot "Aktsionäridelt tagasi ostetud isiklikud aktsiad" aktsiate osas, mis aktsiaselts on aktsionäridelt tagasi otnud nende hilisemaks edasimüügiks. Selliste aktsiate kohta koostatakse nimekiri, kus näidatakse aktsia liik, number, nominaalväärtus.

Aktsiate annulleerimise puhul vähendatakse aktsiakapitali ja samuti kontot 56.

Kontol 58 "Pikaajalised finantsinvesteeringud" näidatakse teiste ettevõtete väärtapabereid, riigi- ja munitsipaalorganite siselaenuobligatsioone, osavõttu välismaa ettevõtete kapitalist jm.

Aktsiaseltsi üldkoosolek otsustab, kas aktsiate müügihinna tõsta või vähendada. Kui aktsiaselts müüb oma aktsiaid nominaalväärtusest kõrgemate hindadega, siis vahe müügihinna ja nominaalväärtuse vahel arvestatakse konto 88 allkontol "Emissiooni tulud".

Aktsiaseltsi üldkoosolek otsustab ka puhaskasumi jaotamise, sh. dividendide protsendi, fondide moodustamise. Dividendid on aktsiaseltsi kasumist aktsionäridele perioodiliselt makstav osatulu, makstakse puhaskasumi arvelt proportsionaalselt aktsiate arvuga. Muude ettevõtetusvormide puhul dividendi mõistet ei kasutata. Kui dividende arvestatakse aktsiaseltsis töötavatele aktsionäridele, siis

kajastatakse seda kui võlgnevuse suurenemist arvelduses töötajatega ja kui finantskulu suurenemist. Sotsiaalmaksu ja kinnipidamiste arvestuses lähtutakse Eesti Vabariigi seadustest ja määrustest. Dividendid maksustatakse koos teiste sama kuu väljamaksetega. Saadud dividendide maksustamisel tulumaksuga vähendatakse arvatud tulumaksu ettevõtte poolt makstud ettevõtte tulumaksu võrra. Kui aga dividende arvestatakse väljaspool aktsiaseltsi olevatele aktsionäridele ja juriidilistele isikutele, siis kajastatakse seda kui finantskulu suurenemist ja samuti kontol 75 "Arveldused aktsionäridega" kui võlgnevuse suurenemist.

Aktsiaseltsis on põhivarade arvestus lihtsam kui riigiettevõttes. Aktsiaseltsis ei kasutata tavaliselt kontot 33 "Kapitaalmahutused". Põhivara soetamisel võetakse see arvele kontol 01 "Põhivara", kusjuures aktsiakapitali (konto 85) soetatud põhivara maksumuse võrra ei suurendata.

Riiklikud ettevõtted moodustavad väga mitmesuguseid fonde, sh. amortisatsioonifondi, kuhu kantakse arvestatud amortisatsioonisummad. Need summad näidatakse samuti kulumil kontol. Aktsiaseltsis amortisatsioonifondi ei moodustata, arvestatud amortisatsioonisummad kantakse kohe kulumiks:

Turumajandusele ülemineku perioodil on tõusnud huvi aktsiaseltside vastu. Aktsiaseltside näol saab ühiskond seni puudunud võimaluse ebaefektiivselt rakendatud raha ümberpaigutamiseks parimaid tulemusi tagavatesse valdkondadesse. Vahendite valdajal on võimalik oma aktsiate paigutamise ettevõtetesse saada suurt kasumit vähese vastutusega ja ilma isikliku kaastõeta.

KIRJANDUS

1. Aktsiaselts // ENE. 1985. 1. kd. Lk. 116.
2. Samas.